

Școala de la Chicago

Paul Dobrescu

SNSPA

Alina Bârgăoanu

SNSPA

Școala de la Chicago, creată în jurul primului Departament de sociologie din SUA, este un fenomen științific bogat și complex cu numeroși reprezentanți și mai multe etape de afirmare. Cunoscută în primul rând ca o orientare sociologică, Școala de la Chicago a înscris prima contribuție de răsunset de pe continentul american la studiul comunicării sociale.

Vorbind despre meritele istorice ale acestei orientări, se cuvine să subliniem, în primul rând, raportul de complementaritate stabilit între fenomenele sociologice și cele de comunicare; ambele perspective se cer corelate pentru a descifra corect realitatea și, mai ales, pentru a contura soluții adecvate de ghidare a evoluției sale. Un motiv anume ne face să insistăm asupra acestei Școli: subevaluarea contribuției sale la studiul comunicării sociale. Contribuție pe care noi o considerăm întemeietoare. Reprezentanții acestei orientări fundamentează noi orientări în studiul comunicării, lansează paradigme care vor face carieră. Modelul ritual al comunicării, interacționismul simbolic, rolul comunicării în constituirea comunităților umane, prefigurarea unor modele explicative care, mai târziu, vor lua forma unor teorii de răsunset, iată numai câteva contribuții organice legate de activitatea Școlii de la Chicago. Este semnificativ faptul că astăzi, când suntem contemporani cu mai multe încercări de scriere și de rescriere a istoriei comunicării, Școala de la Chicago este redescoperită. Sperăm ca rândurile de față să lumineze mai bine aceste contribuții, înscrise cu mult înainte ca domeniul comunicării sociale să se autonomizeze ca domeniu de sine stătător al analizei și cercetării sociale. Și prin aceasta, cu atât mai valoroase.

Despre Școala de la Chicago s-a scris mult și preponderent din perspectivă sociologică. Mai puțin a fost tratată contribuția sa în domeniul studiului comunicării sociale. Și mai puțin a fost analizată corelația pe care Școala de la Chicago o stabilește între procesele sociologice și cele de comunicare. Mai precis, reprezentanții acestui curent de gândire, dorind să studieze procese sociale presante și complexe și propunându-și să facă acest lucru din perspectivă sociologică, descoperă un strat mai adânc al realității, un strat care nu poate fi în întregime nici explicat, nici modelat doar dintr-o asemenea perspectivă. Este problematica, complexă și ea, a comunicării sociale care trebuie concepută într-un raport de complementaritate cu cea sociologică;

ambele perspective se cer corelate pentru a descifra corect realitatea și, mai ales, pentru a contura soluții adecvate de ghidare a evoluției sale.

Un motiv anume ne face să insistăm asupra acestei Școli: subevaluarea contribuției sale la studiul comunicării sociale. Contribuție pe care noi o considerăm întemeietoare. Este semnificativ faptul că astăzi, când suntem contemporani cu mai multe încercări de scriere și de rescriere a istoriei studiului comunicării, Școala de la Chicago este redescoperită. Sperăm ca rândurile de față să lumineze mai bine aceste contribuții înscrise cu mult înainte ca domeniul comunicării sociale să se autonomizeze ca domeniu de sine stătător al analizei și cercetării sociale.

De aceea, asemenea contribuții sunt cu atât mai valoroase.

„Declarațiile de independență” ale cercetării americane

1. „Sociologia de la Chicago era totuna cu Sociologia”

Școala de la Chicago ia naștere în jurul primului Departament de sociologie din SUA și va fi recunoscută drept un moment de sine stătător în istoria acestei discipline. Unii dintre profesorii și cercetătorii care s-au format în cadrul departamentului de Sociologie în acea perioadă de glorie au mărturisit că, la momentul respectiv, credeau chiar că sociologia de la Chicago e totuna cu Sociologia. De fapt, era un fel de a spune că Școala de la Chicago a dominat istoria de început a sociologiei americane. În primele decenii ale secolului al XX-lea, avem de-a face cu un adevărat proces de acaparare a sociologiei americane de către Departamentul de sociologie de la Chicago, proces atestat de următoarele fapte:

- în 1909, la doar 17 ani de la înființare, Departamentul de sociologie de la Chicago oferea 100 dintre cele 1000 de cursuri de sociologie care se predau în toate cele 200 de universități americane ale momentului;

- Departamentul respectiv editează *The American Journal of Sociology*, prima revistă de profil de pe continentul american;

- între 1895 și 1915, Chicago a acordat 35 de titluri de doctor în sociologie, dintre cele 98 de titluri oferite în întreaga Americă;

- între 1915 și 1935, la Chicago au absolvit 60 de doctori în sociologie, iar dintre aceștia, 11 s-au numărat printre primii 37 de

președinți ai Societății Americane de Sociologie;

- în 1929, 1/3 dintre toți absolvenții de studii postuniversitare în sociologie se aflau la Chicago; își luaseră titlul de doctor la această universitate, se răspândiseră la alte universități, iar de acolo trimiteau studenții cei mai buni înapoi la Chicago; în felul acesta, multe dintre departamentele de sociologie ale universităților americane reprezentau adevărate „incubatoare” pentru Universitatea Chicago;

- cursuri universitare de bază în domeniul sociologiei utilizate și în celelalte universități americane au fost elaborate de către autori aparținând acestei universități: *The Polish Peasant In Europe and America* (1918-1920), de W.I. Thomas și F. Zaniecki, *Introduction to the science of sociology*, editată de R.E. Park și E. Burgess (1921), (Rogers, 1994, 147).

O periodizare a Școlii de la Chicago aparținând autorilor A.G. Fine și J.R. Gusfield (1995) propune următoarele personalități-cheie care jalonează evoluția acesti grupări:

a) părinții „fondatori”: Albion Small, William I. Thomas*, George Herbert Mead (reținuți atât pentru contribuțiile de natură instituțională – este cazul mai ales al lui A. Small, primul director al Departamentului de Sociologie, cât și pentru contribuțiile în planul ideilor și al metodologiei de cercetare promovate);

b) prima generație de sociologi propriu-ziși care să inițieze un vast program de cercetare a problemelor sociale contemporane: Robert Ezra Park, Ernest Burgess, Everett C. Hughes;**

* De numele lui W. Thomas se leagă celebra teoremă cu privire la „definirea situației”, cunoscută chiar sub denumirea de „teorema lui Thomas”; teorema (mai degrabă un enunț) a fost formulată în 1928 (W.I. Thomas, p. 572) în următorii termeni: „situațiile care sunt definite ca fiind reale devin reale prin consecințele pe care le au” (engl.: situations that are defined as real become real in their consequences).

** După cum se observă, în această sistematizare nu este menționat John Dewey, care, cel puțin în primii ani, a fost fermentul acestei Școli. El l-a influențat pe Cooley în perioada când preda la Michigan, l-a invitat pe Mead să vină la Chicago; în sfârșit el orientează cercetarea spre problemele sociale cu care era confruntat orașul și formulează un nou model pentru studiul comunicării – comunicarea rituală.

c) „a doua Școală de la Chicago”, revitalizată și reîmprospătată prin contribuțiile unor sociologi precum: Herbert Blumer, David Riesman, Anselm Strauss, Erving Goffman.

2. Chicago – laboratorul în care sunt testate noile teorii sociologice

Orașul Chicago reprezenta, după cum se exprima Park, un adevărat „laborator”. Își dublase populația între 1880 și 1890 și încă o dată până în 1910. Demografic, era o așezare de o diversitate ieșită din comun. În 1892, când se înființează universitatea, Chicago era al doilea mare oraș al Americii cu o populație de 1 milion de locuitori. În 1900, jumătate din populația de 1,7 milioane era născută în străinătate, iar cea mai mare parte a locuitorilor se aflau la prima generație născută pe pământ american. În 1904, Weber vizitează orașul și îl descrie astfel: „*este ca un om căruia i s-a jupuit pielea, motiv pentru care poți să vezi cum îi funcționează intestinele*”.

Meritul lui J. Dewey, W. Thomas, R.E. Park, E. Burgess, C.H. Cooley, G.H. Mead constă în faptul că autohtonizează teme ale sociologiei europene, abordează problemele legate de identitate (socială și individuală) într-o manieră specific americană. Contribuția lor se încadrează într-un context mai larg. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Statele Unite lansează „declarații de independență” față de Europa în domenii variate, în literatură, artă, filosofie. În această perioadă, se articulează principalele idei ale filosofiei pragmatice, este lansată ipoteza cu privire la rolul frontierei în derularea istoriei americane și în crearea specificului național american (Turner), sunt publicate opere literare de mare prestigiu (Emerson, Whitman, Melville, Hawthorne), se nasc preocupările cu privire la recuperarea tradițiilor indigene. În contextul acestor „declarații de independență”, primii autori cu preocupări în zona socialului au „citat” cu ochi americani conceptele fundamentale ale sociologiei

europene: comunitate (*Gemeinschaft*) și societate (*Gesellschaft*), status și contract, solidaritate organică și solidaritate mecanică, feudalism și capitalism. Reprezentanții săi au procedat la interpretarea lor din perspectiva realităților noului continent, elaborând concepte, noțiuni, un întreg vocabular specific american.

Școala de la Chicago a constituit un gen de reacție la principalele aserțiuni ale utilitarismului, care modelaseră, în secolul al XIX-lea, majoritatea dezbaterilor din societatea americană cu privire la presă. Carey (1996) semnalează că tradiția utilitaristă nu a prins rădăcini în Germania, putându-se vorbi chiar de un contrautilitarism dezvoltat de cercurile intelectuale germane. Autorii grupați în jurul lui Dewey au fost influențați de tradiția germană a contrautilitarismului. Contrautilitarismul german tematizase în mod diferit comunicarea, de la o problemă a libertății și a accesului la informație, la una de integrare socială și dominație. Întrebarea referitoare la condițiile care garantează libertatea este modificată astfel: cum se poate ajunge la solidaritate și ordine socială prin comunicare? Ceea ce presupune un set nou de preocupări: rolul comunicării, probleme legate de integrare, de legitimitate, putere și control etc.

De menționat că și contrautilitarismul german va fi, la rândul său, contextualizat de către Dewey și colegii săi, astfel încât să ofere răspuns la probleme și preocupări americane (morală, educație, politică, știri, fenomene sociale de mare anvergură). În ambele cazuri, preocupările au constituit un răspuns la transformarea rapidă a societății, la dorința de a defini și de a explica nașterea și dezvoltarea societății moderne, la cerința de a articula conștiința socială prin comunicare. În Germania, aceleași subiecte au fost abordate în cadrul demersurilor de factură filosofică și politică, având, deci, un caracter preponderent teoretic. În America, sociologia și studiul comunicării de masă, ca fenomen social, au luat naștere din nevoia clar conturată și asumată de a contribui la înțelegerea

și orientarea unor procese sociale presante, constituind un adevărat punct de sprijin pentru acțiuni practice imediate.

Una dintre primele contribuții de relief ale sociologiei de la Chicago o reprezintă lucrarea *The Polish Peasant In Europe and America*. Elaborată de către W.I. Thomas și F. Znaniecki între 1918 și 1920, lucrarea este organizată în patru părți: prima înfățișează principalele trăsături ale societății rurale poloneze din acea vreme, a doua include o serie de scrisori schimbate între proaspeții imigranți polonezi în Statele Unite și rudele rămase acasă; cea de-a treia parte examinează fenomenele de dezorganizare socială prezente în societatea americană, iar ultima parte se axează pe modul în care s-au cristalizat și dezvoltat comunitățile de polonezi-americani, evidențiind natura duală a acestor comunități aflate la intersecția dintre cultura poloneză, pe de o parte, și condițiile economice și valorile sociale americane, pe de alta.

The Polish Peasant In Europe and America se înscrie în rândul lucrărilor clasice, în primul rând prin tematica abordată: grupul primar, structura familiei și sistemul de clase din mediul rural, mediul social și economic, comportamentul religios, fenomenele de dezorganizare și de reorganizare ale societății poloneze, disoluția solidarității familiale, fenomenele de dezorganizare și de reorganizare socială în Statele Unite. În egală măsură, lucrarea este reținută pentru faptul că inaugurează o metodă de cercetare calitativă care va face carieră – metoda biografică.

Cei doi autori observă că primele generații de imigranți reușesc să supraviețuiască șocului schimbării – schimbare de limbă, de obiceiuri, de la o societate rurală la una urbană, în timp ce copiii lor sunt predispuși spre devianță. Această predispoziție intervine ca urmare a rușii legăturilor sociale, familiale și de grup, slăbirii controlului social din par-tea comunității. În timp ce membrii primei generații sunt capabili să invoce ritualurile, obiceiurile, contextul de ansamblu

al socie-tății de proveniență, tinerii erau implicați într-un proces de socializare ale cărui date erau fundamental diferite. Ca urmare a apartenenței la familii și grupuri de polonezi, tinerii se socializau urmând idealurile și valorile poloneze, numai că acestea nu se mai potriveau noii societăți americane urbanizate. Rezultatul abrupței schimbări culturale și sociale era acela că tinerii polonezi-americani nu reușeau să fie asimilați societății americane, dezvoltând un individualism pronunțat, foarte puțin controlat de coeziune de grup, de valori comune.

Pentru a susține observațiile cu privire la dificultățile pe care le întâmpină a doua generație de imigranți polonezi în SUA, Thomas și Znaniecki prezintă un volum impresionant de materiale – scrisori, documente provenite de la parohii poloneze, documente ale comunității, precum și autobiografia, prezentată pe larg, a unui tânăr polonez. Prin aplicarea acestei metode de investigație sociologică – metoda biografică – cercetătorii au subliniat importanța factorilor individuali și subiectivi în analizarea fenomenelor sociale.

Impactul decisiv al lucrării *The Polish Peasant In Europe and America* constă mai puțin în conținutul ca atare al datelor colectate, cât în subiectul abordat – care a pus în mișcare studiile referitoare la grupurile etnice și cele de emigranți și în metodologia de cercetare – metoda biografică. Interesul autorilor pentru grupurile de imigranți se înscrie preocupării de ansamblu a Școlii de la Chicago, aceea de a oferi informații, analize, interpretări, care să conducă la îmbunătățirea condițiilor sociale. Thomas și Znaniecki sperau că datele referitoare la modul în care indivizii și grupurile deviază de la curentul principal din societate sau, dimpotrivă, sunt asimilați acestuia, vor fundamenta reformele sociale care să conducă asimilarea cât mai completă a comunităților etnice.

3. Un rol ambivalent în societate

După cum semnaleză lucrarea la care am făcut referire, problema integrării valorilor de populație devenise acută pentru întreaga Americă, dar pentru Chicago era vitală. Adaptarea la un stil de viață nou, nesiguranța, delicvența, toate alcătuiau un adevărat șuvoi de probleme sociale. Integrarea acestei populații echivala, în multe privințe, cu supraviețuirea orașului Chicago. Pe acest fundal, sunt descoperite comunicarea și rolul său în accelerarea proceselor de formare a noilor comunități. După cum remarcă McQuail (2000, 37), „schimbările fundamentale erau de ordin social și economic, dar era mult mai ușor de arătat că ziarele, filmul, cărțile, muzica, revistele, spectacolele contribuiau, cel puțin în mod potențial, la creșterea delicvenței, la declinul înregistrat din punctul de vedere al moralității”.

Deci, de la început, procesele reale de comunicare ne apar ca având un rol ambivalent. Unul pozitiv, de stimulare a unor procese de importanță vitală pentru societate, unul negativ, de stimulare a unor reacții antisociale, de accentuare a tendințelor centrifuge. Meritul de fond al Școlii de la Chicago este acela că subliniază rolul esențial pe care îl poate îndeplini comunicarea în procesele sociale de integrare; concomitent, reprezentanții acestei Școli sesizează pericolul ca forme ale comunicării să poată fi învinuite de evoluții și tendințe care aveau întemeieri sociale profunde. Școala de la Chicago a considerat de la început, cu determinarea pe care o dă credința, că mijloacele comunicării de masă pot sta la baza creării unui nou tip de coeziune socială. Arareori vom găsi pagini atât de frumoase și de adânci referitoare la comunicare și rolul ei social ca în scrierile reprezentanților Școlii de la Chicago. Identificăm aici onestitatea și sârguința omului de știință, dar și sensibilitatea și vibrația civică cu care acești cercetători au privit problemele sociale tulburător de presante ale orașului în care locuiau.

Școala de la Chicago ocupă un loc aparte în domeniul comunicării. Chiar dacă o vreme ea a fost neglijată sau tratată superficial, istoria comunicării revine asupra a ceea ce reprezentanții Școlii de la Chicago au propus ca ipoteze de înțelegere și explicare a fenomenelor sociale ale momentului. Am putea spune că asistăm la un proces de re poziționare a contribuției acestui curent de gândire la constituirea domeniului comunicării, în urma căruia Școala de la Chicago este concepută ca un moment de sine stătător în devenirea comunicării, care a prefigurat teme, a lansat concepte, a anunțat problematice pe care le vom găsi dezvoltate și nuanțate în corpul de mai târziu al disciplinei. Putem vorbi chiar de *contribuții întemeietoare* ale lui Dewey, Mead, Park, Cooley, care îndreptățesc tratarea Școlii de la Chicago ca un punct de cotitură în înțelegerea comunicării și a importanței acesteia.

Curentul de care ne ocupăm are semnificații și din alt punct de vedere. El ne arată cum a luat naștere comunicarea în interiorul unor discipline socio-umane – în cazul de față, sociologia – autonomizându-se pe măsură ce fenomene și procese sociale nu au mai putut fi explicate doar cu aparatul conceptual al disciplinelor clasice.

Rogers ne propune următoarea sistematizare a influenței și contribuțiilor Școlii de la Chicago asupra teoriei și cercetării comunicării de masă (Rogers, 1994, 139-140):

- a reprezentat prima dezvoltare substanțială a științelor sociale în America, jucând rolul de cap de pod intelectual pentru teorii europene importante, mai ales pentru ideile sociologului german George Simmel;
- sociologii de la Chicago au pus bazele unei teorii cu privire la socializare și formarea personalității articulate în jurul problemelor legate de comunicare; umanul și socialul însemnau pentru aceștia a comunica; sociologii au pus sub semnul întrebării explicațiile care puneau preț pe instinct, articulând un punct de vedere cunoscut mai

târziu sub denumirea de „interacționismul simbolic”;

- a direcționat cercetarea comunicării de masă în direcția efectelor, ceea ce va constitui una dintre principalele trăsături ale cercetărilor care vor urma;

- a conferit științelor sociale un pronunțat caracter empiric; Școala de la Chicago a avut un caracter pragmatic, căutând să îmbunătățească lumea prin cercetarea problemelor sociale; una dintre întrebările și mizele sale centrale a fost angajarea cercetării în procesele sociale complexe ale constituirii comunităților urbane, astfel încât democrația să poată supraviețui în mahalele imigranților din marile orașe care se extindeau cu repeziciune.

John Dewey: societatea există în transmitere și în comunicare

1. Comunicarea asigură înțelesul comun al lucrurilor

John Dewey este autorul unei opere impresionante, care a acoperit domenii dintre cele mai diverse, de la democrație, educație, psihologie, politică, public, opinie publică, propagandă, până la estetică, religie, epistemologie și metafizică. Pe parcursul unei vieți impresionant de active, el a încredințat tiparului nu mai puțin de 37 de volume. Publicate între 1969 și 1990, cele 37 de volume sunt împărțite pe următoarele perioade: 1882–1898, 5 volume, 1899 – 1924, 15 volume și 1925 – 1953, 17 volume.

Opera sa, ca și atașamentul la valorile organizării pluraliste a societății moderne i-au adus cu îndreptățire aprecierea de „cel mai important filosof al Americii” și de „filosoful democrației” (Fort, 1998). Între 1894 și 1904 predă filosofie la Universitatea din Chicago, după care pleacă la Universitatea Columbia. Când împlinește 60 de ani, rectorul Universității Harvard, A. Lawrence Lowell, refuză să îl numească profesor, considerând,

probabil, că a început declinul carierei sale. Lucrările pe care le publică Dewey după acest moment dovedesc exact contrariul. Între 1919 și 1934 apar cele mai multe dintre lucrările considerate majore, *Reconstruction În Philosophy, Human Nature and Conduct, Experience and Nature, The Public and Its Problems, The Quest for Certainty, A Common Faith, Art as Experience*. La sfârșitul celui de-al doilea război mondial adoptă doi copii orfani belgieni, iar la 90 de ani, scrie, în colaborare, o carte de epistemologie, intitulată *Knowing and Known*. Interesul pentru ideile sale a cunoscut o revitalizare începând cu 1979, an în care R. Rorty publică *Philosophy and the Mirror of Nature*, în care îl prezintă pe Dewey alături de Heidegger și Wittgenstein, drept filosofii cei mai importanți ai secolului al XX-lea.

În studiul de față ne vom focaliza analiza pe contribuțiile lui Dewey în domeniul comunicării, prezente cu deosebire în lucrări precum *The Public and Its Problems* (1927), *Democracy and Education* (1916), *Human Nature and Conduct: An Introduction to Social Psychology* (1922).

Atunci când vorbește despre comunicare, Dewey are în vedere ambele sensuri ale termenului: comunicarea ca transmitere și comunicarea ca ritual. Dewey accentuează perspectiva comunicării ca ritual, ceea ce apare evident în fraza îndelung citată: „nu numai că societatea continuă să existe prin transmitere, prin comunicare, ci este mai corect să spunem că ea există în transmitere, în comunicare... Există mai mult decât o legătură lingvistică între cuvintele comun, comunitate și comunicare. Oamenii trăiesc în comunitate în virtutea lucrurilor pe care le au în comun. Iar comunicarea reprezintă modul în care ajung să dețină în comun aceste lucruri... Pentru a forma o societate, oamenii trebuie să aibă în comun scopuri, aspirații, cunoștințe, dar și o înțelegere comună, același spirit, cum spun sociologii. Asemenea lucruri

nu pot fi transmise de la unii la alții pur și simplu, precum cărămizile. Ele nu pot fi împărțite așa cum se împarte o plăcintă la mai multe persoane prin divizarea ei în bucăți mai mici. Comunicarea asigură participarea la această înțelegere comună și, în același timp, reprezintă o modalitate de a garanta emoții similare, dispoziții intelectuale similare, modalități de a răspunde la așteptări, solicitări și cerințe” (Dewey, 1916/1966, 5). În același timp, Dewey leagă concluziile analizei efectuate în *The Public and Its Problems* de celălalt sens al cuvântului comunicare – cel de transmitere – și împărtășește optimismul în ceea ce privește câștigurile în zona cunoașterii și rezolvarea problemelor sociale prin îmbunătățirea condițiilor și a tehnologiilor de comunicare: știința socială autentică, prin care sunt căutate, înregistrate, analizate faptele pe baza cărora ia naștere gândirea și se formează judecata publică „s-ar manifesta plenar prin presa cotidiană” (Dewey, 1927/1954, 180), constituind soluția la confuzia și fărâmițarea care caracteriza, în opinia sa, publicul „marii societăți”.

Personalitate de primă mărime a pragmatismului american, J. Dewey întemeiază o orientare de sine stătătoare a acestei filosofii, cunoscută sub denumirea de „pragmatismul social”, dezvoltat în cadrul Universității din Chicago, spre deosebire de Peirce și James, care activează la Universitatea Harvard și dezvoltă o ramură a pragmatismului orientată mai mult pe probleme abstracte, referitoare la adevăr și condițiile de existență ale acestuia. Pragmatismul de la Chicago se dezvoltă, într-o etapă inițială, sub influența lui Hegel. La jumătatea anilor 1890, Dewey și Mead renunță la ideile hegeliene, dar influența rămâne. Dewey și Mead mențin ideea de ontologie socială, în care indivizii sunt întotdeauna ființe sociale. „Bacilul Hegel”, adică rolul acordat de către filosoful german Spiritului Absolut, este înlocuit de conceptul de „comunicare”. De la început, ne aflăm în fața unui demers care acordă comunicării un rol social extrem de complex.

Atât de complex, încât ea se apropie de puterea unei forțe mistice. Comunicarea este importantă nu doar în dialogul social, în funcționarea democrației, ci în însuși procesul cunoașterii, în desemnarea unui înțeles comun al lucrurilor. Suntem departe de abordările care leagă adevărul de introspecție, de meditație solitară sau de evaluarea trăirilor subiective, de ordin personal. Aici adevărul este dialog și dezbateră, este convenirea și asumarea unei înțelegeri comune. Comunicarea apare ca vehiculul adevărat nu numai al dialogului social, ci și al procesului complicat, dar atât de important pentru coeziunea socială, al definirii comune, al înțelegerii comune, al transformării unor lucruri convenite în proprietate comună.

2. Iluminarea opiniei publice mai degrabă decât iluminarea oficialilor

Lucrarea *The Public and Its Problems* fixează poziția gânditorului american într-o dezbateră foarte vie a momentului, care proiectează lumini edificatoare asupra comunicării. La sfârșitul anilor '20, se consolidase un larg consens între specialiștii în știința politică, potrivit căruia alianța între psihologie și analiza politică ar putea explica mai bine comportamentul politic al cetățeanului. Lasswell devine cel mai cunoscut specialist american în ceea ce privește aplicarea abordărilor psihologice în studiul comportamentului politic. Teoriile psihologice puneau la dispoziție argumente și puncte de sprijin privind incapacitatea oamenilor de a lua decizii raționale; psihanaliza scotea în evidență elementele iraționale, venite din subconștient, ale comportamentului uman, iar behaviorismul reducea același comportament la o reacție mecanică, automată, subrațională, de stimul-răspuns (Westbrook, 1991, 280-282).

Studii empirice furnizau date în favoarea acestei orientări. Există o cercetare a campaniei prezidențiale din 1924, efectuată de către Norman C. Meier, care evidențiază că,

în acel an, campania câștigătoare a fost cea care s-a axat cel mai puțin pe probleme raționale, și cel mai mult pe apeluri iraționale, menite a stimula răspunsuri emoționale, instinctive, după modelul stimul-răspuns” (N. C. Meier, 1925, 210-212). O altă cercetare axată pe campania pentru alegerile la primăria orașului Chicago din 1926 ajunsese la concluzia că „votul este nediferențiat și lipsit de inteligență, iar alegerile sunt practic fără semnificație ca mod de exprimare a opiniei publice” (C. D. Woody, 1926, 275).

Știința politică îmbrățișa tot mai larg ideea că practica democratică trebuie să sufere modificări substanțiale. Pornind de la deficitul de raționalitate al unor decizii, cei mai mulți autori ai momentului considerau că rolul publicului în procesul de luare a deciziei trebuie serios limitat, iar puterea acordată celor „competenți”, „raționali”, „inteligenți”.

Dewey este și el preocupat de suferințele democrației. În alți termeni, diagnosticul este același sau unul similar. Diferă, însă, soluția, modalitatea de rezolvare a acestor probleme reale. În 1922, Dewey publică sub titlul *Human Nature and Conduct: An Introduction to Social Psychology* o serie de prelegeri ținute în 1918 la Universitatea Stanford. Cartea contrazice ideile la modă cu privire la instinct. Nu instinctul, ci obișnuința (engl. *habit*) ocupă poziția cheie în psihologia socială; aceasta nu se reduce la un simplu comportament de rutină, iar esența sa constă mai degrabă în predispoziția învățată, acumulată, care prefigurează răspunsul, configurează predilecții durabile. Judecata reprezintă produsul obiceiurilor, al obișnuințelor, iar nu invers (în Westbrook, 1991, 288). Din moment ce oamenii sunt în întregime produsul obișnuinței, al culturii, problemele sociale nu trebuie asociate cu „natura umană”, ci cu obișnuințele care se formează, cu mediul cultural și social în care trăiesc, cu instituțiile care promovează sau nu norme și atitudini adecvate democrației. Psihologia socială a lui Dewey oferă o alternativă

la teoriile psihologice care atribuie disfuncționalitățile vizibile și costisitoare ale democrației americane incapacității publicului de a adopta decizii raționale. Pentru Dewey, soluția este exact opusă: „Cred în continuare că iluminarea opiniei publice trebuie să reprezinte o prioritate, mai curând decât iluminarea oficialilor și a conducătorilor” (*idem*).

Disputa Lippmann – Dewey întruchipează aceste două orientări. Ambii realizează importanța mediului înconjurător, a reprezentării lui adecvate în procesul conducerii sociale. Lippmann va fi mai degrabă preocupat de capacitatea oamenilor de a cunoaște acest mediu, de a emite judecăți inteligente în legătură cu acesta, în timp ce Dewey se va concentra pe condițiile care stau la baza acțiunii comune de transformare a mediului. Lippmann articulează argumente care merg în direcția unei „științe sociale”, dar și într-o direcție elitistă: opinia expertă nu trebuie comunicată cetățeanului obișnuit, ci elitelor aflate la conducere.

De acord cu prezența experților, Dewey se dovedește un critic sever al rolului experților de a formula politici, de a defini interese. Există probleme tehnice, care trebuie rezolvate prin cercetarea faptelor, iar această cercetare nu poate fi făcută decât de către cei pregătiți și echipați pentru așa ceva. Definirea inereselor revine publicului; altfel, totul degenerază într-o oligarhie organizată în interesul celor puțini: „Numai publicul poate să definească acele interese, iar ideea ca experții să le definească nu este elitism în ceea ce privește democrația, ci elitism pur” (Dewey, 1922).

Aici apare diferența fundamentală față de Lippmann: Dewey consideră că iluminarea publicului trebuie să preceadă iluminarea guvernanților. Iar iluminarea publicului se poate realiza prin alianța dintre știința socială, colectarea eficientă a știrilor, a datelor și prezentarea convingătoare în presa scrisă a rezultatelor investigațiilor sociale. Este ceea

ce Dewey afirmă imediat după apariția lucrării lui Lippmann – *Public Opinion*: „întâlnirea dintre știința socială, accesul la fapte, arta prezentării nu este un obiectiv ușor de atins. Dar realizarea lui îmi pare a fi singura soluție autentică la problema îndreptării vieții sociale într-o direcție inteligentă (Dewey, 1922).

3. Trăim nu într-un Babel al limbilor, ci al semnelor și al simbolurilor

John Dewey este filosof, sociolog, teoretician al educației. El descoperă comunicarea în efortul de a înțelege, de a explica, de a oferi soluții pentru diverse probleme sociale. Autorul american nu este ceea ce am putea numi un specialist în problemele comunicării. Cu alte cuvinte, el nu studiază comunicarea de sine stătător, în sine, ca un domeniu autonom. Gânditor profund și aplicat, el proiectează asupra comunicării, văzute, repetăm, ca fiind integrată în țesătura problemelor sociale ale vremii – lumini edificatoare, perspective de înțelegere de care nu se va mai putea face abstracție. În același efort, aduce contribuții la definirea unor noțiuni care vor intra în patrimoniul conceptual al disciplinei. De pildă, noțiunea de public. John Dewey scrie chiar o carte cu titlul *The Public and Its Problems*, în care analiza are în vedere drumul parcurs de către ființele umane de la asociere la o comunitate adevărată. Asocierea este „legea a tot ceea ce există”, deoarece „până acum nu a fost descoperit nimic care să poată acționa complet izolat”. Esențial nu este modul în care ființele individuale ajung să se asocieze, ci felul cum se diferențiază formele umane de asociere de alte forme (roiul de albine): „planetele dintr-o constelație ar deveni o comunitate dacă ar fi conștiente de legăturile care există între activitățile fiecăreia și activitățile altor planete și dacă ar putea folosi această cunoaștere a legăturilor care există pentru a direcționa, orienta comportamentul (Dewey, 1927/1954, 25). În viziunea lui Dewey, „diferența este creată de conștien-

tizarea consecințelor pe care le au acțiunile desfășurate în comun” (Dewey, 1927/1954, 24). Consecințele pot afecta doar pe cei implicați în mod direct într-o anumită relație, sau, dimpotrivă, persoane îndepărtate. Iată momentele formării publicului, în concepția lui Dewey:

a) Publicul este creat prin existența și conștientizarea unor consecințe indirecte, substanțiale, durabile ale acțiunilor pe care le desfășoară în comun oamenii;

b) Aceste consecințe sunt de o asemenea amploare, încât publicul este interesat să le controleze, să le reglementeze (1925/1954, 15-16);

c) Publicul devine cu adevărat public în momentul în care se organizează, deci creează mecanismele pentru a putea controla consecințele diverselor acțiuni. (1925/1954, 131).

Tranziția de la faza fizică a comportamentului asociativ la comunitate, apariția acțiunilor concertate nu sunt procese inevitabile: „ne naștem cu înclinația organică spre asociere, dar nu ne naștem membri ai unei comunități” (1925/1954, 154). Existența intereselor comune, conștientizarea consecințelor pe care propriile acțiuni le au asupra celorlalți condiționează această tranziție. Este foarte important să relevăm că, în viziunea autorului american, trecerea de la simple forme de asociere la comunitate nu se poate realiza în afara unui corpus de înțelesuri, de simboluri deținute în comun. Apare limpede rolul comunicării în realizarea acestei tranziții. Pe de o parte, comunicarea este indispensabilă pentru a se ajunge la articularea acestor înțelesuri și simboluri comune; pe de alta, ea este cea care asigură circulația simbolurilor, a semnificațiilor în societate. Cum se va exprima Dewey în altă parte, interacțiunile, tranzacțiile au loc de facto. Participarea, implicarea în acțiuni de natură socială și împărtășirea rezultatelor nu pot avea loc în afara comunicării. Pentru acestea din urmă, „comunicarea reprezintă o precondiție” (1925/1954, 152).

Ceea ce intervine nou în relațiile umane și le diferențiază de alte fenomene din natură sunt semnele și simbolurile. Numai în momentul în care există semne și simboluri, fluxul activităților poate fi privit din exterior, apreciat, judecat, reglementat. Relațiile importante dintre evenimente sunt înregistrate și conservate sub formă de înțelesuri. Noul mijloc, reprezentat de semne și simboluri, înlesnește planificarea, previziunea, anticiparea cursului evenimentelor. Simbolurile depind de comunicare și, simultan, constituie baza pentru aceasta. „Evenimentele nu pot circula de la o persoană la alta, dar semnificațiile pot circula astfel și pot fi împărtășite prin intermediul semnelor. Diverse dorințe și impulsuri sunt apoi atașate semnificațiilor comune. Acestea sunt, astfel, transformate, în dorințe și în scopuri, care, din moment ce presupun un înțeles împărtășit, comun, creează noi legături, convertesc o acțiune concertată într-o comunitate de interes și de efort” (1925/1954, 153). În felul acesta, simbolurile, care iau naștere în comunicare și prin care comunicarea este posibilă, creează o „voință generală”, o „conștiință socială”: dorință și alegere din partea individului, în numele unor activități care, prin intermediul simbolurilor, pot fi comunicate și împărtășite de către toți cei interesați (*idem*).

Dewey împărtășește ideea lui Cooley, potrivit căreia formele mai vechi de asociere erau de tipul față-în-față, aducând o contribuție esențială la formarea dispozițiilor intelectuale și emoționale (1925/1954, 97). Ce a adus nou modernitatea, din punctul de vedere al formelor de asociere, care este rolul comunicării în menținerea laolaltă a societății, ce este sau ce a devenit publicul? Dewey nu conferă schimbărilor produse o importanță marginală, care să poată fi ușor trecută cu vederea. În „noua vârstă a relațiilor umane”, vechile comunități locale, fără să își propună sau să anticipeze așa ceva, au ajuns în situația în care existența lor este condiționată de

organizații îndepărtate, invizibile, impersonale, invadate fiind de modalități noi, relativ mecanice, de acțiune concertată. Epoca mașinii, „societatea creată de abur și de electricitate” au amplificat consecințele pe care acțiunile noastre le au asupra altora, iar publicul care a rezultat în urma acestor transformări nu se mai recunoaște și nu se mai regăsește pe sine.

Care sunt, în aceste condiții, șansele guvernării democratice? „Invenții tiparul și democrația este inevitabilă”, exclamase Carlyle. Dewey împărtășește această viziune și chiar completează: „invenții șoselele, calea ferată, telegraful, producția de masă, aglomerările urbane și o oarecare formă de guvernare democratică este, omeneste vorbind, inevitabilă” (1925/1954, 110). Șoselele, mijloacele de transport, comerțul, poșta, telegraful, telefonul, mijloacele ieftine de tipărire, ziarele creează similitudine de idei și sentimente, astfel încât lucrurile să continue să funcționeze, creează interacțiuni și interdependență.

Dar, și aici intervine noutatea propusă de către Dewey, toate acestea nu mai sunt deloc suficiente. „Marea Societate creată de abur și electricitate” nu mai prezintă atributele comunității. Nu tehnologiile constituie problema de fond, ci, mai curând, lipsa ideilor cu privire la modul în care acționează noii factori tehnologici. Ideile și credințele se modifică într-un ritm mult mai lent prin comparație cu condițiile exterioare. În America celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, condițiile exterioare s-au schimbat, dar acest lucru nu a fost însoțit de o modificare corespunzătoare a ideilor, idealurilor, credințelor colective. Fapt fără precedent, acum existau mijloacele fizice de comunicare, prin care simbolurile care „controlează sentimentul și judecata publică” (1925/1954, 142) să poată circula în societate. Numai că noua vârstă a relațiilor umane nu beneficia de simboluri aflate în consonanță cu noile sale activități, gândurile și aspirațiile

congruente cu noua perioadă nu sunt comunicate, deci nu devin comune (*idem*). Dacă societatea nu ajunge să-și articuleze noile simboluri și dacă acestea nu sunt comunicate, „publicul rămâne în umbră, fără contururi precise, căutându-se pe sine cu mișcări spasmodice. Până când Marea Societate nu se va transforma în Marea Comunitate, Publicul va cunoaște o eclipsă. Numai comunicarea poate crea o mare comunitate. Babelul în care trăim nu este un Babel al limbilor pe care le vorbim, ci unul al semnelor și simbolurilor fără de care împărtășirea experienței, punerea în comun a experienței sunt imposibile” (1925/1954, 142).

4. Adevărata problemă a publicului:

îmbunătățirea condițiilor de dezbatere

Dewey prefigurează soluțiile de remediere a stării de confuzie în care se găsește publicul, soluții care constituie și un gen de reacție la două premise aflate la baza teoriei democratice:

- fiecare individ este echipat cu inteligență/rațiune, iar în virtutea acestei inteligențe fiecare individ este capabil de a participa la viața politică;

- sufragiul universal, alegerile periodice și legea majorității sunt suficiente pentru a garanta respectarea, de către cei aleși, a intereselor și dorințelor publicului.

Eroarea fundamentală constă în a considera că ideile și cunoașterea sunt funcții doar ale judecății și ale conștiinței individuale. Ideea că accesul la cunoaștere poate avea loc în urma meditației solitare este un mit (1925/1954, 176). Dimpotrivă, cunoașterea este o funcție a comunicării și a asocierii; cu atât mai mult cunoașterea în câmp social, care depinde de tradiție, de instrumentele transmise de la o generație la alta, dezvoltate și sancționate la nivel social, de metodele de conservare/depozitare și de modalitățile de comunicare (1925/1954, 176). Din moment ce cunoașterea este o funcție a comunicării, atunci cunoașterea nu poate exista nici în

afara libertății de expresie, nici în afara canalelor prin care să circule informațiile, cunoștințele. Pe baza acestor idei, Dewey deduce soluțiile pentru problemele publicului și ale societății, soluții care plasează comunicarea într-o poziție centrală:

- a) desfășurarea unei activități susținute de investigație socială, de colectare și înregistrare a problemelor sociale, astfel încât temele, obiectele, fenomenele vizavi de care se formează cunoașterea să fie cunoscute, aduse la lumină, iar publicul să cunoască în întregime consecințele acțiunilor conjugate: „Publicul nu există fără prezentarea completă a consecințelor care-l afectează” (1925/1954, 166);

- b) garantarea libertății de diseminare a rezultatelor investigației sociale: „orice obstrucționează și restricționează această prezentare a consecințelor limitează și distorsionează opinia publică, limitează și distorsionează gândirea cu privire la problemele sociale” (1925/1954, 176).

În momentul în care scrie Dewey, mijloacele de colectare și de înregistrare a informației – telegraful, telefonul, poșta, radioul, presa scrisă – evoluaseră cu mult mai rapid decât modalitățile de investigație și de analiză, de organizare și sistematizare a rezultatelor. Mijloacele prin care faptele puteau fi cunoscute existau într-o cantitate copleșitoare; numai că ele, potrivit lui Dewey, erau utilizate doar în direcții precum: publicitate, propagandă, invadarea vieții private, relatarea incidentelor trecătoare, care nu ne lasă decât cu impresia unor întâmplări dispartate, izolate” (1925/1954, 169). Situația, așa cum era văzută de către gânditorul american, era cu totul nesatisfăcătoare: ziarele, de exemplu, sunt pline numai de evenimente triviale, senzaționale, simple întâmplări, fără legătură cu tot ceea ce s-a întâmplat până atunci: „ne dăm seama că un eveniment s-a întâmplat într-o anumită perioadă numai după data de apariție a ziarului; altfel, evenimentul este complet

izolat și nu are nici o legătură cu contextul” (1925/1954, 180). Conținutul știrilor este cu atât mai nesatisfăcător, cu cât scopul lor nu este doar acela de a informa, ci de a semnala, de a atrage atenția asupra temelor de interes, asupra frământărilor comune.

Soluția pentru problemele publicului o reprezintă „alianța dintre știința socială, colectarea și înregistrarea eficientă a știrilor, a datelor și prezentarea convingătoare în presa scrisă a rezultatelor investigațiilor sociale”. Nevoia esențială a publicului este îmbunătățirea metodelor și a condițiilor în care are loc dezbaterea, discuția și persuasiunea, adică a condițiilor în care publicul ajunge să își articuleze interesele, frământările, preocupările, obiectivele comune – „aceasta este adevărata problemă a publicului” (1925/1954, 208). Dacă sunt urmate soluțiile propuse – derularea unui amplu efort de investigație socială și a unui efort pe măsură de răspândire a rezultatelor cercetării – Marea Comunitate este posibilă. Dar, recunoaște Dewey, ea nu va avea niciodată calitățile comunității locale (1925/1954, 211). Lipsește o etapă – cea a dialogului, a interacțiunii directe, față-în-față. Numai dacă sunt folosite aceste forme de comunicare ca modalități unice prin care opinia publică și publicul capătă consistență, moștenirea intelectuală se transmite, iar cadrul social rămâne viu și încheat.

Robert Ezra Park – un renaștist al comunicării

1. O carieră academică începută la 50 de ani

Robert Ezra Park este recunoscut în sociologie mai ales pentru contribuția înscrisă în domeniile ecologiei umane și urbane, al comportamentului colectiv, controlului social și relațiilor interrasiale. În același timp, numele lui se leagă de construcția Departamentului de sociologie al Universității Chicago, pe care l-a condus în perioada 1915

– 1935. Meritele în domeniul comunicării sunt evaluate în cele mai variate tonalități, de la ignorare până la acordarea titlului de fondator. Unele istorii nu îl menționează (cum, uneori, nu este menționată deloc întreaga Școală de la Chicago). W. Schramm (1997) îl prezintă la categoria „precursorii întemeietorilor”. Există cel puțin doi autori – P. Jean Frazier și C. Graziano – care îl consideră fondatorul studiului sociologic al comunicării de masă și al opiniei publice și primul teoretician al procesului de comunicare (Frazier, Graziano, 1979).

Într-un capitol dedicat în întregime Școlii de la Chicago, D. Czitrom (1982) conferă reprezentanților acesteia paternitatea în ceea ce privește studiul mijloacelor moderne de comunicare și al comunicării moderne ca un nou câmp de investigație. Dar, continuă Czitrom, analiza inițiată de aceștia era mai mult o speculație cu privire la modul în care media ar putea să îmbunătățească societatea americană decât un studiu propriu-zis al modului în care mass media s-au dezvoltat și operează în societate (Czitrom, 1982, 83). Mai ales în ceea ce îl privește pe Park, această apreciere poate fi susținută cu greu. Contraargumentul cel mai la îndemână îl constituie lucrarea *The Immigrant Press and Its Control* (1922), o monografie impresionantă despre presa imigranților la început de secol, o colecție de date care cu greu pot fi considerate „simplă speculație”. Park inițiază analize pătrunzătoare ale opiniei publice, propune definiții ale știrilor, corelează aceste două subiecte, operează delimitări între public și masă, propune definiții ale comunicării și vorbește despre funcțiile acesteia, chiar despre funcția de divertisment, analizată pe larg de C. Wright (1960), sesizează rolul tehnologiilor, propune meditații interesante cu privire la legătura dintre schimbările la nivel de civilizație și schimbările mijloacelor de transport și comunicare (Park, 1940c, 310). Anticipează teorii răsunătoare de mai târziu, cum ar fi fluxul comunicării în doi

pași, *gatekeeping*, *agenda-setting*, criteriile care conferă valoare de știre (engl. *newsworthiness*), modelul co-orientării (Newcomb) etc.

Referindu-se la contribuțiile pe care le înscris lucrarea *The Immigrant Press and Its Control*, Rogers (1994, 1996) le sintetizează sub forma unor întrebări de o mare relevanță:

- cum influențează conținutul media opinia publică? (astăzi, aceasta este numită *agenda-setting*);
- cum sunt mass media influențate de opinia publică?
- pot mass media să prilejuiască schimbarea socială?
- care este legătura dintre rețelele interpersonale și mass media?

În 1918, cu ocazia lucrărilor desfășurate în cadrul Conferinței pentru Asistență Socială, Park semnalează că există o discrepanță între cel care scrie despre psihologia publicității și cel care lucrează efectiv în publicitate. „Primul, cuprins de entuziasm, mirat de unele fenomene pe care nu le poate înțelege, exagerează măsura în care publicul este manipulat prin intermediul presei, prin mișcări agitatorice și prin alte forme de publicitate. Celălalt nu își poate permite să aibă o concepție atât de idilică asupra rezultatelor sale, autorul unui mesaj publicitar nu este nici sofist, nici vrăjitor” (Park, 1922, 424). Park lansează idei cu privire la puterea și funcțiile presei de o excepțională prospețime, cum ar fi aceea că puterea presei înseamnă influența pe care ziarele o exercită asupra formării opiniei publice și asupra mobilizării în vederea acțiunii (Park, 1941b, 115).

La Universitatea din Michigan, unde își completează studiile universitare, Park îl are ca profesor pe Dewey. La sfârșitul secolului, lucrează timp de 11 ani ca reporter pentru diverse cotidiane (în Minneapolis, Detroit, Denver, New York, Chicago). După experiența ca jurnalist, care îi imprimă scrisului un stil viou, pigmentat cu fraze

memorabile, de genul „cultura reprezintă tot ceea ce poate fi comunicat”, sau „Hearst a fost un mare agent al americanizării”, urmează masteratul la Harvard, unde studiază cu William James. După care pleacă în Germania, unde obține doctoratul în filosofie la Universitatea Heilidelberg. În timpul studiilor din Germania, Park studiază direct sub îndrumarea lui G. Simmel. Întors în Statele Unite, este, pentru scurt timp, asistent la Harvard, devine secretar al organizației „Congo Reform Association”, preocupată de atrocitățile comise de armata belgiană în Africa, se împrietenește cu liderul de atunci al americanilor de culoare, Booker T. Washington, devine un fel de consilier al acestuia. În 1914, la 50 de ani, la 10 ani după ce obținuse titlul de doctor, se întoarce la viața academică. Contribuie la crearea și consolidarea Departamentului de Sociologie al Universității din Chicago, al cărui șef (în sens administrativ, dar și de lider intelectual) va fi în perioada de glorie a acestui departament, între 1915 și 1935. Către sfârșitul carierei, predă la Fisk University din Nashville, Tennessee.

2. Public și mulțime

În perioada în care Park își elaborează lucrarea de doctorat, psihologia mulțimilor exercita un tip de seducție asupra cercetătorilor, deoarece comportamentul în interiorul mulțimii reprezenta o serioasă provocare la adresa teoriilor cu privire la om ca ființă rațională. Împreună cu alți autori ai epocii interesați de psihologia mulțimii, Park se îndepărtează de perspectiva clasică de până atunci și îmbrățișează abordarea care se raportează la ființa umană ca ființă rațională, pragmatică, reflexivă, capabilă să-și înfrâneze impulsurile în numele rațiunii, preocupată de relația scopuri – mijloace. Lucrarea de doctorat, *Masse und Publikum*, tradusă în engleză sub titlul *The Crowd and the Public*, tratează un subiect foarte la modă: procesele migrației ale unor mari mase de oameni din mediul

rural spre cel urban și caracteristicile acestor grupări mari, dar efemere, de oameni, care nu mai beneficiază de legăturile existente în cadrul grupurilor primare (în continuare, vom face referire la ediția din 1972, *The Crowd and the Public and Other Essays*). În sociologia momentului, se accepta ideea că procesele migratorii amintite conduc la formarea unor mulțimi. Park postulează două alternative la societatea tradițională: mulțimea și publicul. Ambele forme de organizare colectivă reprezintă mecanisme sociale de adaptare și de schimbare. Ele nu reprezintă grupuri organizate din punct de vedere formal, ci „faze preliminare” în procesul de formare a grupului, perioade tranzitorii de-a lungul cărora indivizii se eliberează de vechile legături pentru a crea altele noi; ambelor le lipsește conștiința de sine că sunt grupuri (Park, 1972, 78).

În momentul în care vorbește despre mulțime, Park precizează că aceasta nu reprezintă nici pe departe o hoardă care hălăduiește; ceea ce caracterizează mulțimea este atenția comună generată de un eveniment important, de un fenomen (de exemplu, un mare număr de oameni care se opresc pentru a asista la o defilare). Atenția colectivă este un proces sociologic și diferă de suma proceselor psihologice individuale, iar efectul este mai mult rezultatul interacțiunii decât al imitației (Park, 1972, 46). Atenția colectivă ilustrează o poziție vizavi de ceva ce se întâmplă în mediul înconjurător. În vremurile de mare eferescență socială, atenția colectivă se amplifică. Mulțimea nu reușește să se formeze în perioade de stabilitate socială, atunci când obiceiurile și tradițiile sunt bine înrădăcinate; dar, în momentul în care legăturile sociale se relaxează, iar instituțiile sunt slăbite, ne putem aștepta la mișcări colective puternice.

Formarea mulțimii presupune un proces prin care indivizii, fără să fie conștienți de aceasta, deci fără premeditare, se alătură unii altora „ca într-un întreg”. Prin interacțiune

reciprocă între membrii mulțimii, se ajunge la dorința comună, care inhibă impulsurile și interesele pur individuale și conferă unitate. Spre deosebire de mulțime, care inhibă impulsurile și interesele individuale, publicul constituie un prilej tocmai pentru articularea, cristalizarea lor. Comportamentul publicului își găsește modalitate de expresie prin intermediul opiniei publice, care rezultă în urma discuției între indivizi împărțând poziții diferite. Interesant este că Park avertizează asupra greșelii de a considera că opinia publică este acceptabilă pentru fiecare membru în parte al publicului și în aceeași măsură pentru toți (Park, 1972, 59). Opinia publică este mai degrabă o opinie sau o atitudine care este exterioară individului și care este privită ca având o existență obiectivă. Pornind de la observația că orice lucru are două dimensiuni: *existența propriu-zisă* (înțelesul unui lucru care este identic pentru toți membrii grupului și acceptat de toți membrii grupului) și *valoarea* (diferită, divergentă), Park subliniază că divergența în ceea ce privește valoarea unui lucru iese la suprafață pe măsură ce se formează publicul, în timp ce, în cadrul mulțimii, cele două dimensiuni coincid.

O precondiție pentru existența publicului o constituie existența unor norme abstracte (ceea ce sugerează ideea implicită că o abordare strict interacționistă a publicului prezintă anumite puncte vulnerabile). Odată acceptate, normele abstracte funcționează ca o nouă forță în viața colectivă, iar această forță este activă în interiorul publicului, dar nu în cel al mulțimii. Publicul încearcă să judece și să direcționeze evaluările individuale dintr-o perspectivă supra-individuală, dar nu se ajunge niciodată, în totalitate, la o astfel de perspectivă. Ceea ce lipsește este acceptarea opiniei publice drept lege, drept normă: „opinia publică nu este acceptată drept normă de către membrii publicului” (Park, 1972, 62).

Participarea în mulțime necesită doar „capacitatea de simțire și de empatie” (Park,

1972, 80); există alegere și selecție, dar acestea sunt aspecte psihologice pure, de care individul nici nu este conștient; în interiorul mulțimii există și control, dar numai ca un fenomen psihologic; individul resimte voința colectivă ca fiind propria sa trăire. Apartenența la public presupune din partea individului abilitatea de a gândi și de a raționa împreună cu alți membri. Pentru a fi membru al publicului, individul nu trebuie să respecte norme procedurale, ci doar pe cele ale logicii. În interiorul publicului, sunt exprimate critici, opiniile sunt divizate, iar atunci când publicul încetează de a mai fi critic, se dizolvă sau se transformă în mulțime.

Demersul lui Park prezintă unele neclarități, proprii fiecărui început. Este adevărat că și conceptele discutate sunt complicate; ele vor fi reluate pe măsură ce studiul comunicării, mai ales în latura sa aplicată, va progresa. Meritul sociologiei americane este că încearcă o analiză comparativă a celor două concepte, că identifică elemente și trăsături caracteristice, care vor fi preluate și topite în corpul noțional al disciplinei. Dinamica publicului, diferențierile care intervin în cadrul său, scindarea publicului, atenția ca proces care coagulează mulțimea sunt achiziții care vor fi recunoscute de evoluția de mai târziu a disciplinei.

3. Funcțiile presei

„Am studiat filosofia”, mărturisește Park într-o notă autobiografică, „deoarece am sperat să dobândesc o înțelegere de profunzime a naturii și funcțiilor acelei forme de cunoaștere cunoscute sub denumirea de știri. În plus, am vrut să dobândesc o perspectivă din care să pot descrie comportamentul societății, sub influența știrilor, în limbajul exact și universal al științei” (în F.H. Matthews, 1977, 31). În mod cert, speranța nutrită de autor s-a împlinit. Este vorba despre o perspectivă care rezistă examenului timpului, surprinzătoare în unele puncte prin prospețime și actualitate. Cum am spus, Park anticipează multe dintre

ideile care au devenit, ulterior, aproape clișee în teoria comunicării de masă. Dar, după cum vom încerca să arătăm, semnificația contribuției nu trebuie înțeleasă doar în termeni de întâietate (de altfel, de puține ori cunoscută sau recunoscută), ci și în substanța și creativitatea abordărilor. Interesul pentru știri va fi de lungă durată, stimulat de constatarea faptului că „epoca noastră este, se pare, una a știrilor, iar unul dintre cele mai semnificative evenimente în civilizația americană a fost apariția reporterului” (Park, 1940b). Ideile generale în jurul cărora își organizează Park teoria cu privire la știri sunt următoarele: știrile reprezintă un mecanism de adaptare, de orientare a indivizilor și a societății către și în lumea reală; știrile facilitează interacțiunea socială pe scară largă, iar produsul acestei interacțiuni îl reprezintă opinia publică.

Prima lucrare în care Park conturează ideile cu privire la știri este *The Immigrant Press and Its Control* (1922). Analiza presei imigranților se corelează cu perspectiva asupra comunicării, ca modalitate de a ajunge la o înțelegere comună, de a modela noi identități și instituții. Există și o preocupare suplimentară, născută de contextul primului război mondial. Se pune întrebarea dacă presa, mai ales cea a emigranților germani, a susținut punctul de vedere american pe perioada participării la conflict sau punctul de vedere al „inamicului”; cu alte cuvinte, presa imigranților reprezenta o modalitate de asimilare, sau, dimpotrivă, de accentuare a diferențelor?

În ceea ce privește problema asimilării sau a divizării, concluzia lui Park este clară: presa imigranților exercită o putere asupra cititorilor săi care cu greu poate fi egalată de cea a jurnalelor mai pretentioase. Ca urmare a condițiilor în care a apărut și în care trebuie să supraviețuiască, acest tip de presă mai degrabă ajută integrarea în comunitatea americană decât îndepărtarea, menținerea distanței față de aceasta.

Pentru a-și menține tirajul, pentru a satisface nevoia cititorilor de a cunoaște evenimente, obiceiuri și idei americane, presa este obligată să tipărească știri despre mediul american, devine o modalitate de a traduce și de a transmite cititorului imigrant informații despre modul de viață american, despre idealurile americane. Fie că editorii doresc sau nu acest lucru, presa imigranților facilitează adaptarea, integrarea în mediul american (Park, 1922, 79-88). Dezvoltarea presei imigranților ca instrument de asimilare a avut loc nu doar sub presiunea tirajului, ci și sub presiunea războiului. Războiul a reprezentat prima încercare serioasă și pentru acest tip de presă. Ea a fost cuprinsă, în egală măsură, de preocuparea recentă, anume ca propaganda, îndreptată atât asupra armatelor, cât și a populației din spatele frontului să fie recunoscută ca parte a strategiei de război. După opinia lui Park, propaganda, în sensul de exploatare insistentă a surselor de disensiune și de conflict, „a schimbat caracterul războiului, la fel de profund precum descoperirea și utilizarea prafului de pușcă” (Park, 1922, 412).

În concepția lui Park, asimilarea presupune schimb, punere în comun, împărtășirea elementelor culturale. Odată cu analiza unei probleme precise, Park descoperă una dintre funcțiile ziarului modern: cea de socializare, de transmitere a tradiției culturale, cea de agent de integrare. În anii '40, Lasswell a formulat cele trei funcții ale presei: de supraveghere a mediului, de corelare, interpretare a evenimentelor și de plasare a lor în contexte familiare, semnificative și cea de socializare, de transmitere a moștenirii culturale de la o generație la alta (Lasswell, 1948). Park face trimitere la această a treia funcție cu mult înainte; în plus, formularea este lansată pe baza unei colecții impresionante de date. Interesant este că și celelalte

funcții își găsesc locul în abordările lui Park, una chiar în *Immigrant Press and Its Control*. Ziarul este înzestrat cu funcția de a monitoriza în permanență ceea ce se întâmplă în mediul înconjurător, orientând indivizii între ei și către lumea reală. Este o funcție la care Park va face referire în mai multe rânduri, în *News as a Form of Knowledge* (1940), în *Morale and the News* (1941), *News and the Power of the Press* (1941). Când privește funcția de interpretare, Park semnalează atât rolul reporterului, de a culege și de a interpreta știrile (*Natural History of Newspaper*, 1923), cât și, la un nivel mai general, rolul din ce în ce mai pregnant al ziarului în interpretarea vieții, rol jucat în mod tradițional de cuvântul bisericesc (*Physics and Society*, 1940)*.

Park vorbește și despre funcția de divertisment a presei. Mai ales în Statele Unite, un conținut care să îndeplinească această funcție reprezenta singurul în măsură să pătrundă în presa de limbă engleză adresată imigranților, deoarece putea fi prezentat schematic, într-un vocabular simplu și însoțit de imagini care să arunce o cât de mică lumină asupra celor relatate. Fără a se afla în posesia unei cunoașteri nuanțate a limbii engleze, uneori fără cunoștințe de nici un fel, imigranții nu ar fi putut urmări în nici un caz analizele formulate într-un limbaj pretențios ale vechilor tipuri de ziare. Marii oameni de presă ai momentului, Hearst, Pulitzer, și-au clădit afacerile, constată Park, pornind de la noile realități demografice ale Statelor Unite, cât și de la premisa că „ziarul nu îndeplinește funcția principală de a instrui, ci aceea de a distra, omul obișnuit caută mai degrabă amuzamentul, divertismentul, decât edificarea” (Park, 1923). Observație pe care o va exprima din nou câțiva ani mai târziu, de data aceasta formulând-o în termeni de influență: „s-a crezut că influența presei poate fi identificată

* Principalele articole ale lui R.E. Park la care vom face referire în continuare au fost reunite în lucrarea Park, R.E. (1955). *Society. Collective Behavior. News and Opinion. Sociology and Modern Society*. Glencoe, Ill.: The Free Press. Pentru a indica apariția lor în timp, importanță pentru stabilirea paternității unor idei, am făcut referiri bibliografice la articolele propriu-zise (ex. Park, *News as a Form of Knowledge*, 1940b), dar pagina corespunde ediției din 1955.

doar în domeniul opiniei și al politicii. Odată cu cinematograful și cu popularitatea povestirilor din ziare și din alte publicații, ajungem să ne gândim la influența mult mai profundă și subtilă a divertismentului asupra instituțiilor și relațiilor umane în general” (Park, 1940a, 114).

4. Oamenii nu citesc un ziar cu care sunt în dezacord

Din moment ce, în jurnalismul modern, știrile ocupă poziția centrală, Park simte nevoia să studieze acest fenomen al modernității mai în profunzime.

Într-un capitol cu un titlu sugestiv, *The survival of the fittest*, din lucrarea *The Immigrant Press and Its Control* (1922), Park se concentrează pe procesul de selecție a știrilor. Telegraful și telefonul au transformat lumea întregă într-o „vastă galerie a șoaptelor” (p. 328); prin urmare, nu există limită în ceea ce privește materialele care să intre într-un ziar. În acest fel, problema de editare devine, în principal, o problemă de selecție: „dintre toate evenimentele care au loc și sunt înregistrate zilnic de către corespondenți, reporteri, agenții de știri, editorul alege spre publicare anumite aspecte care i se par mai importante sau mai interesante; restul este dat uitării sau este condamnat să ajungă la coșul de gunoi. Există o cantitate enormă de știri care sunt omorate în fiecare zi” (Park, 1922, 328).

Din afirmația de mai sus s-ar putea trage concluzia că Park înzestrea editorul cu putere de viață și de moarte asupra știrilor. Autorul relevă o altă dimensiune, la fel de importantă, cea a criteriului de actualitate și de interes al știrii, de care trebuie să țină cont editorul. Judecând lucrurile din această perspectivă, devine evident că, atunci când selectează materialele, editorul nu este atât de liber și de arbitrar precum s-ar putea crede. El alege acele materiale despre care știe că sunt de interes pentru public. În felul acesta, publicul exercită un control asupra conținutului și formei în care este prezentat ziarul,

control care, pe termen lung, este considerabil. Nu este suficient ca un ziar să fie tipărit, el trebuie să circule, motiv pentru care selecțiile nu sunt arbitrare, nu pot contrazice dorințele publicului: „ziarul care încearcă să propage opinii neîmpărtășite de majoritatea celor care îi compun audiența nu poate trăi, nici măcar dacă este subvenționat. Nu este suficient ca un ziar să fie tipărit, el trebuie să circule; un ziar care nu circulă nu este de fapt ziar, indiferent cât de des este tipărit. Oamenii nu citesc un ziar cu care sunt în permanent dezacord. Pe termen lung, ziarul mai curând exprimă decât creează opinia publică” (Park, 1922, p. 466). Insistența asupra ideii că ziarul care încetează de a mai fi citit nu mai exercită nici o influență asupra comunității îi permite lui Park să ajungă la o modalitate, pe care o recunoaște drept rudimentară, de a măsura puterea presei: „Puterea presei poate fi măsurată, chiar dacă rudimentar, prin numărul de oameni care o citesc” (Park, 1923, 90).

Reacția tipică a unei persoane la întâlnirea cu o știre este de a vorbi despre ea, de a o repeta altcuiva. Deci știrile reprezintă o condiție esențială pentru discuții, determină ce probleme vor fi discutate, focalizează atenția cititorului și electrizează discuțiile. În momentul în care a fost declanșată discuția, evenimentul despre care se discută încetează de a mai fi știre, interpretările evenimentului diferă, discuția se îndepărtează de la știrea ca atare și se îndreaptă spre probleme/teme asociate, prilejuite de știrea respectivă, dar cu un alt grad de generalitate. În urma ciocnirilor dintre diverse opinii și sentimente, se ajunge la opinie colectivă, la opinie publică. Deci, „opinia publică se hrănește din interpretarea evenimentelor, adică, a știrilor” (Park, 1940b, 79).

Legătura cu evenimentul este indispensabilă și reprezintă singura modalitate prin care presa poate continua să aibă un rol în direcționarea opiniei publice. Este vorba de legătura cu evenimentul atât la nivelul știrilor propriu-zise, a relatărilor care nu pot merge în contra evenimentului, cât și la

nivelul interpretării faptelor respective. Atâta vreme cât editorialistul și pagina editorială își mențin legătura cu evenimentele prezentate prin intermediul știrilor, atunci știrile și interpretările exercită o influență considerabilă asupra mișcărilor înregistrate de opinia publică. Dacă interpretarea oferită prin editorial capătă caracter doctrinar, influența acestuia se diminuează, chiar dacă nu încetează în totalitate (Park, 1941b).

Înainte de apariția ziarului modern, creat în condițiile marilor aglomerări urbane și ale emigrărilor masive din Europa, cei care vorbeau despre „puterea presei” se refereau la editorialist și la editorial, nu la reporter și la știri. Iar acest tip de raportare persistă, chiar dacă avem de-a face cu o realitate mult schimbată: „când ne referim la libertatea presei, avem în vedere, în continuare, libertatea de opinie, iar libertatea de a investiga și de a publica evenimente, fapte, activitatea reporterului, pe baza căreia iau naștere, se bazează opiniile relevante pentru un anumit context sunt de multe ori considerate o încălcare a dreptului la viață privată. Libertatea presei pentru care Milton a scris *Areopagitica* este libertatea de a exprima o opinie” (Park, 1923, 187). Presa are nevoie, precizează Park, de un „nou Milton”, care să susțină nu libertatea de opinie, care este deja câștigată, ci dreptul de a culege informații, de a investiga și publica evenimente, fapte – singurele în măsură să întemeieze opinii. Înainte, în perioada ziarelor de partid, puterea presei însemna capacitatea editorului de a crea un partid și de a-l conduce. Odată cu expansiunea orașelor, presa de partid a evoluat treptat către o presă mai independentă. În felul acesta, a luat naștere o nouă putere politică, dar nu întruchipată de editorialist și de editorialul său, ci de știri și de reporter.

5. Știrile ca formă de cunoaștere

Interesul lui Park pentru știri se va dovedi de lungă durată, mai ales interesul pentru interpretarea știrilor într-o viziune modernă,

care să țină cont de nevoile de orientare și de cunoaștere ale individului și ale societății. De altfel, o lucrare din 1940 se intitulează chiar astfel „Știrile ca formă de cunoaștere” (Park, 1940b).

Pentru a ajunge la ceea ce s-ar putea numi o „anatomie a știrilor”, Park pornește de la distincția operată de W. James între două forme de cunoaștere:

- a) întâlnirea cu (*acquaintance with*) și
- b) cunoașterea (*knowledge about*).

Prima reprezintă o formă de cunoaștere care se acumulează inevitabil de-a lungul existenței unei persoane, ca urmare a contactului direct cu lumea înconjurătoare. Prin urmare, este o cunoaștere intuitivă și instinctivă. „Cunoașterea a”, cunoașterea științifică, nu se acumulează pur și simplu, este riguroasă, rațională, sistematică, atinge un anumit nivel de precizie prin faptul că înlocuiește realitatea concretă cu idei, obiectele cu cuvinte. Este rezultatul investigației sistematice a lumii. Exactitatea și validitatea celor două forme de cunoaștere menționate nu pot fi delimitate exact, o dată pentru totdeauna, ci este vorba mai degrabă de o axă de-a lungul căreia pot fi plasate diferitele modalități de manifestare ale fiecăreia. Pe această axă, știrile ocupă o poziție anume: nu reprezintă în totalitate cunoaștere acumulată la întâmplare; ele se apropie de cunoașterea din științele naturii și din istorie, ambele preocupate de evenimente.

Știrile se focalizează pe evenimente izolate, nu caută să stabilească legături între acestea. Istoria descrie evenimentele și, simultan, caută să le plaseze în contextul potrivit, să le găsească locul în succesiunea istorică, să descopere tendințele și forțele de adâncime care își găsesc expresia în respectivele evenimente. Reporterul își propune doar să înregistreze evenimentul pe măsură ce acesta are loc, este interesat de trecut și de viitor doar în măsura în care acestea aduc o notă lămuritoare asupra a ceea ce se întâmplă în prezent. Relația evenimentului cu trecutul

prezintă interes pentru istoric, relația cu viitorul interesează politologul, sociologul. Știrile se ocupă de prezent; de aceea, ele reprezintă o marfă perisabilă, își păstrează caracterul de știre doar până ajung la publicului pentru care sunt de interes. Deci, știrile sunt efemere, trecătoare. O dată publicate, o dată semnificația lor înțeleasă, devin istorie.

Scopul principal al știrilor nu este atât de a informa, cât de a orienta publicul, de a-i atrage atenția cu privire la ce se întâmplă, fără ca reporterul să depună efort pentru a interpreta evenimentele, cu excepția situației în care vrea să le facă inteligibile și mai interesante.

Știrile sunt mai cu seamă preocupate de ceea ce este neobișnuit și neașteptat, de orice constituie o îndepărtare de rutina vieții zilnice. Dar nu ceea ce este în întregime neașteptat pătrunde în știri, ci „neașteptatul care poate fi înțeles, palpat, adică acele evenimente, într-adevăr bruște și decisive, dar pentru care publicului este pregătit, pe care publicul le așteaptă și de care se teme” (Park, 1940b, 82). Mai mult, nu „importanța intrinsecă” a unui eveniment îl transformă în știre; importanța, în cazul unui eveniment pe cale de a se transforma în știre se referă la caracterul suficient de neobișnuit, astfel încât să îl șocheze, să îl amuze, să îl deconcezte în vreun fel pe cititor, să îl stimuleze să memoreze informațiile și să le transmită mai departe. Interesul cititorului pentru o știre sau alta nu poate fi determinat o dată pentru totdeauna, reprezintă o valoare relativă, care trebuie evaluată periodic (de exemplu, un nou eveniment poate să modifice capacitatea de a se transforma în știre a unuia anterior).

6. Știrile și opinia publică

Într-un articol din 1935 – *Social Planning and Human Nature* –, Park îl citează aprobativ pe Hume, potrivit căruia „fundamentul oricărei guvernări îl reprezintă opinia, ceea ce este valabil atât pentru regimurile cele mai

despotice, regimurile militare, cât și pentru regimurile cele mai libere și mai democratice”. Nu este vorba de simpla manifestare a acordului cu o frază atrăgătoare, ci despre o temă care apare frecvent în lucrările lui Park. Problema prezintă importanță pentru viața politică, pentru problemele de guvernare, deoarece știrile constituie punctul de plecare al discuțiilor în urma cărora se formează opinia publică.

Observația că știrile „focalizează atenția cititorilor și electrizează conversațiile zilei”, îi fac pe oameni să vorbească îi permite lui Park să plaseze știrile în vecinătatea zvonului și a bârfei (Park, 1923). Iar acest tip de vecinătate este studiat tot în contextul îngrijorării vizavi de saltul de la rețeaua de comunități la „marea societate”, de complexitatea de necuprins a societății moderne. „Suntem o națiune de săteni, iar principalele instituții sunt construite după calapodul instituțiilor sătești!”, exclamă Park (Park, 1923, 93). Doar cu câțiva ani mai târziu, lui Dewey nu îi va scăpa aceeași observație: „am moștenit practicile și ideile din perioada întâlnirilor în holul primăriei, dar acum trăim și acționăm într-un stat național care se întinde pe un întreg continent (Dewey, 1927, 113).

În vechile comunități sătești, principalele modalități de exercitare a controlului erau reprezentate de bârfă și de opinie publică; în marea societate, activitatea reporterului de a aduna și de a interpreta știrile nu reprezintă decât o extensie a ceea ce comunitatea sătească realiza în mod spontan, prin intermediul bârfei și al contactelor interpersonale. Numai că nu este vorba de o extensie pur și simplu, fără probleme, deoarece „ziarul nu poate face pentru o comunitate de 1 milion de locuitori ceea ce satul făcea, în mod spontan, pentru propria existență și supraviețuire, prin bârfă și interacțiune față în față” (Park, 1923, p. 94). Numai dacă devine „un jurnal [engl. *diary*] tipărit” al comunității

poate ziarul „să ne spună despre noi înșine” și să recupereze vechile funcții îndeplinite de interacțiunile față în față. Numai în felul acesta opinia publică poate să guverneze, cum a făcut-o și până acum, fără ca acest lucru să aibă efecte dezastruoase asupra calității și funcționalității guvernării. În condițiile vieții în marele oraș, arătase Park (*The City: Suggestions for Human Behavior In the Urban Environment*, 1915/1967), votul popular nu are valoare practică. Votantul știe foarte puțin sau nimic despre persoanele oficiale pentru care votează, știe foarte puțin sau nimic despre funcțiile pe care ar trebui să le exercite acestea în virtutea calității de cetățean, „este prea ocupat cu altele ca să se mai informeze și despre condițiile și trebuințele orașului în ansamblu” (Park, 1915/1967, 34).

Remediul pentru starea actuală a ziarelor, pentru „bolile opiniei publice”, cauzate de condițiile modernității: „trebuie să ne îmbunătățim mijloacele de culegere și înregistrare a faptelor”. Ceea ce reprezintă o concluzie foarte asemănătoare cu cea a lui Lippmann, preocupat, și el, de aceeași problemă. La fel ca și Dewey, Park nu renunță la proiectul *Thought News*, acela de a avea o publicație care să nu înregistreze doar întâmplări triviale, ci să reprezinte „ochii și urechile” comunității, modalitatea prin care aceasta se orientează în mediu, se cunoaște pe sine și este capabilă de acțiune.

Știrile au în comun cu zvonul și bârfa capacitatea de a capta atenția, de a transmite individului semnale cu privire la schimbările din mediu, orientându-l în lumea reală și în raport cu ceilalți. Dar există și diferențe fundamentale față de bârfă și de zvon, care plasează puterea știrilor într-un registru aparte. Știrea nu circulă pur și simplu, ea trebuie să fie publicată, ceea ce îi conferă caracterul greutatea, autoritatea și aura unui document public (Park, 1940b, 81). Știrile sunt autentificate prin faptul că au fost supuse examinării critice din partea publicului ale

cărui interese le reprezintă. În felul acesta, știrile orientează atât individul, cât și societatea în lumea reală și devin o modalitate prin care societatea se cunoaște pe sine; în limbaj postmodern, devine transparentă pentru sine.

Pornind de la știri, de la impactul lor asupra oamenilor și comunităților, Park relevă o serie de caracterizări importante ale opiniei publice. „Opinia publică nu este opinia tuturor, nici măcar a majorității persoanelor care compun publicul, nu este niciodată opinia cuiva anume, ci reprezintă tendința generală a publicului în ansamblu... Ne dăm seama că opinia publică există, chiar dacă nu putem să indicăm nici o persoană din public a cărei opinie particulară, personală, să coincidă exact cu opinia publicului din care face parte. Cu toate acestea, opinia personală a unei persoane care participă la articularea opiniei publice este întotdeauna influențată de opinia celor din jur; din acest punct de vedere, orice opinie este o opinie publică” (Park, 1921/1950, 223).

Opinia publică formată pe baza știrilor reprezintă interpretarea evenimentelor la care ajunge orice individ în concordanță cu propriile interese, prejudecăți, predilecții; o interpretare verificată prin comparația cu interpretarea, vizavi de același eveniment, pe care și-au făcut-o ceilalți indivizi cu care a discutat (Park, 1941b, 124). Nu este vorba despre o interpretare arbitrară, particulară, ci de una restricționată de „universul discursului”, de corpul de tradiții și înțelesuri comune pe care îl dezvoltă o comunitate: „un fapt capătă înțeles numai într-un astfel de univers de discurs” (Park, 1940b, p. 81).

Care sunt elementele constitutive ale opiniei publice? Opinia publică încorporează întotdeauna elementul de noutate propus de știre; știrile declanșează conversațiile, conversațiile duc la formularea problemelor, iar problemele constituie baza opiniei publice și a politicii. Opinia publică este întotdeauna practică, politică, relativă la o acțiune

concretă, imediată. Opinia publică are extensiune geografică, dar și direcție și intensitate; din acest motiv, o minoritate care este convinsă de punctul său de vedere poate influența acțiunea politică într-un mod mai eficient decât ar putea-o face o majoritate care este doar interesată, doar impresionată de un incident trecător, adică o majoritate care este agitată, dar nu convinsă. Idee pe care autorul o exprimă limpede, recunoscând influența clarificatoare exercitată în această privință de către A. Lawrence Lowell (1913): „opinia publică nu reprezintă, în mod strict, opinia unei majorități numerice, părerile individuale au atât valoare numerică, dar și greutate (Park, 1941b). Cine a citit și s-a aplecat mai stăruitor asupra „Spiralei tăcerii” ca paradigmă explicativă nu poate să nu recunoască în opera lui Park accente și judecăți care, mai târziu, vor fi topite într-o ipoteză explicativă de mare răsunet.

Comunicarea, o disciplină de intersecție

În încheiere, am dori să insistăm asupra a două idei care ni se par de mare valoare și de mare actualitate. Este vorba, mai întâi, de statutul comunicării sociale. Este comunicarea un proces social de sine stătător, este un factor structurant, sau, dimpotrivă, este topită în mulțimea proceselor și activităților sociale, în gesturi și ritualuri simple sau cu valoare de simbol, în toată materia vieții cotidiene? Dacă acceptăm această ultimă variantă, ne apare limpede că marii întemeietori ai studiului comunicării nu puteau veni decât din domenii conexe studiului comunicării propriu zise. Adâncind analiza fenomenelor psihologice, sociologice, lingvistice ei au dat peste „stratul” comunicațional, peste semnificația comunicațională a proceselor investigate. Lucrurile se întrepătrund așa de mult, încât, așa cum remarca și Wilbur Schramm, comunicarea pare să nu aibă un domeniu exclusiv al său, ea fiind îngemănată cu procesul social în mișcare.

În realitate, comunicarea s-a autonomizat ca proces de sine stătător odată cu dezvoltarea spectaculoasă a mijloacelor de comunicare în masă. De atunci a devenit și un domeniu de sine stătător de studiu și cercetare. Această autonomizare a tensionat relațiile cu disciplinele înrudite. Ani de zile, personalitățile din domeniul studiului comunicării au provenit din domenii înrudite (poate că acest lucru ar trebui să declanșeze o dezbateră cu privire la particularitățile procesului de formare a specialiștilor în comunicare). Ani de zile principalele interpretări și paradigme explicative au fost formulate de către specialiștii din aceste domenii, cum ar fi și sociologia, care s-au consacrat deopotrivă studiului comunicării.

Chiar dacă s-a autonomizat, comunicarea continuă să împrumute teme, abordări, dezlegări, răspunsuri sau fragmente de răspunsuri din aceste domenii. Comunicarea operaționalizează și va continua să operaționalizeze descoperiri ivite în „vecinătatea apropiată”. Ea apare ca interfață socială a unui întreg mănunchi de discipline socio-umane. Comunicarea nu poate trăi dacă nu se „hrănește”, dacă nu valorifică multe din cuceririle care apar în domeniul sociologiei, psihologiei, politologiei, lingvisticii etc. Acest statut nu este unul privilegiat. Am putea spune, dimpotrivă. Înaintarea studiului comunicării este nemijlocit legată de rezezierea, de inteligența cu care „pune la lucru”, din propria perspectivă, descoperirile ivite în domeniile înrudite. Dacă va ști să facă acest lucru, comunicarea își va păstra prospețimea și actualitatea demersului său. Dacă nu, riscă să aibă soarta unei discipline la modă, cu o strălucire efemeră. Comunicarea reprezintă un „loc geometric” al multor procese sociale; oricâtă amploare are – și are – comunicare de masă, majoritatea proceselor comunicaționale sunt „topite” în masa problemelor sociale, trăiesc laolaltă cu acestea. Dacă aceasta este realitatea ontologică, atunci va trebui să recunoaștem că studiul comunicării

este o disciplină de intersecție, viitorul ei depinzând de înțelepciunea cu care va ști să se conecteze și să valorifice în beneficiul propriu șuvoiul de întrebări, de dezlegări care circulă într-o intersecție multidisciplinară.

Am făcut asemenea considerații îndemnați fiind de pilda oferită de reprezentanții Școlii de la Chicago. Sociologi și psihologi de formație, aplecați asupra unor probleme sociale presante, ei au descoperit importanța proceselor de comunicare din diferite perspective: a formării comunităților, a modelării personalității individuale, a optimizării fluxurilor de simboluri etc. Sociologi și psihologi, ei nu au ezitat chiar să plaseze comunicarea în inima proceselor sociale, să facă din propria descoperire o cheie explicativă a multor fenomene cu care era confruntată societatea americană la începutul secolului trecut. Din această perspectivă, putem spune că Școala de la Chicago a defrișat un nou domeniu pe care l-a redat studiului sistematic, fixându-i deja mai multe „etaje”. Unul dintre acestea este reprezentat de interacționismul simbolic, cel care sesizează, pentru prima dată, importanța simbolului în comunicarea interpersonală, cel care propune o nouă paradigmă în câmpul comunicării.

Modelul comunicării rituale

Un alt „etaj”, despre care vom discuta în continuare este reprezentat de modelul ritual al comunicării. Dewey va discuta despre acesta în efortul de a încerca să identifice modul cum se pot constitui comunitățile, cum se pot transforma valorile de emigranți în comunități veritabile, cu scopuri comune, cu opțiuni și valori împărtășite. Model puțin reținut și puțin valorificat în istoria studiului comunicării. Este adevărat că, ulterior, scena comunicării și a cercetării acesteia a fost ocupată de către modelul tip transmitere, cel care are în vedere trimiterea unui mesaj la distanță, la cât mai mare distanță, cu scopul de a informa, de a ține o situație sub control.

Noțiuni precum efecte, audiență, impactul mesajului decurg organic din natura modelului.

Dewey pune accentul pe cu totul altceva, pe participare, pe comunitate, pe asociere, pe ceea ce au oamenii în comun și îi ține laolaltă, pe „deținerea în comun a unei credințe”. Comunicarea, spune Dewey trebuie să cultive ființei umane credința că este parte a ceva, căreia îi aparține; pentru aceasta ea este chemată să pună în joc idei, opțiuni, interpretări invitând membrii comunității să compare, să judece, să evalueze. Funcția presei este să informeze, dar și să prilejuiască asemenea dezbateri, fără de care nu numai comunitatea, dar și democrația sunt de neconceput. Ideea comunicării ca ritual nu este în întregime nouă. Cum am menționat mai înainte, Școala de la Chicago tematizează o serie de preocupări ale gândirii sociale germane. Iar în filosofia și sociologia germană acest model fusese configurat chiar dacă nu s-a numit astfel.

Sociologul german Friedrich Tönnies este reținut în istoria acestei discipline mai cu seamă pentru perspectiva oferită cu privire la societatea modernă, industrializată, bazată pe relații contractuale (*Gessellschaft*), prin comparație cu formele de organizare socială mai vechi, predominant agrare, bazate pe obiceiuri și tradiții (*Gemeinschaft*). Tönnies publică *Gemeinschaft und Gessellschaft* în 1887, la doar 32 de ani. La început, lucrarea a fost primită cu scepticism, fiind citită, în primii 15 ani de la publicare, de un număr restrâns de specialiști. În Prefața la ediția a 8-a (din 1935), Tönnies însuși mărturisește că „pentru un autor deja bătrân este o sursă de satisfacție să publice din nou, în timpul vieții, o lucrare care, acum 50 de ani, a fost lansată într-o lume nepregătită pentru a recepta ideile promovate” (Tönnies, 1887/1957, 33). În timp, cartea a exercitat o influență covârșitoare asupra gândirii sociologice, iar termenii de *Gemeinschaft* și *Gessellschaft* au fost asimilați vocabularului de bază al sociologiei*.

În viziunea autorului german, *Gemeinschaft* și *Gessellschaft* reprezintă tipuri ideale, ele nu există în realitate. Societatea medievală, pe de o parte și societatea capitalistă, pe de alta se apropie cel mai mult de aceste tipuri ideale. Există un proces aproape natural de trecere de la *Gemeinschaft* la *Gessellschaft*, dar, precizează Tönnies, trecerea nu este ireversibilă, ea poate fi întreruptă dacă există un set de cauze reale; stoparea, redirectionarea acestui proces nu trebuie să se bazeze, totuși, pe discursuri și pe o privire romantică, sentimentală, asupra trecutului.

Comunitatea (*Gemeinschaft*) este posibilă ca urmare:

1. a legăturilor de sânge;
2. a apropierii geografice – ocuparea unui habitat comun;
3. a similitudinii în ceea ce privește judecata, a cooperării și coordonării în vederea atingerii unui țel comun (p.48). Prin contrast, societatea (*Gessellschaft*) „reprezintă o construcție artificială, o colecție sau un agregat de ființe umane, construcție care se aseamănă cu forma de organizare reprezentată de *Gemeinschaft* doar în măsura în care indivizii ajung să conviețuiască în pace. În *Gemeinschaft*, indivizii rămân uniți, în ciuda oricăror factori care i-ar putea separa, în timp ce, în *Gessellschaft*, oamenii rămân separați în ciuda oricăror factori mențiți să îi unifice” (p.74).

<i>Gemeinschaft</i>	<i>Gessellschaft</i>
Perioada de tinerețe a societății	Perioada de maturitate a societății
Relații de rudenie, relații de prietenie, relații între vecini	Relații impersonale, între oameni care au întotdeauna de oferit ceva în schimb
Agricoltura (predominant)	Industria (predominant)
Unitate organică	Atomizare
Organism viu	Relații mecanice, artificiale, construite
Permanență în spațiu, atașamentul față de un loc anume	Mobilitate accentuată
Producție doar la nivelul gospodăriei	Comerț internațional, producție capitalistă (utilizarea eficientă a capitalului, vinderea forței de muncă)
Viață privată	Viață publică
Relații bazate pe înțelegere (understanding)	Relații bazate pe contract
Obiceiuri, tradiții	Gândire liberă, rațională, legislație
Credință (religioasă)	Convenții
Pământ	Bani
Folclor	Civilizația statului
Artă populară, muzică, produse meșteșugărești	Știință, metoda științifică
Activitatea intelectuală: bazată pe imaginație	Activitatea intelectuală: bazată pe gândire, raționament
Credința în ființe invizibile, spirite, zei	Accentul asupra cercetării naturii vizibile
Religie	Opinie publică, știință

După cum se poate observa din prezentarea de mai sus, opinia publică ar caracteriza, în evaluarea lui Tönnies, *Gessellschaft*-ul. Aceasta „pretinde că stabilește norme generale valide, dar nu pe baza credinței oarbe, ci

a examinării riguroase a corectitudinii doctrinelor pe care le consideră acceptabile. Prin tendință și formă, opinia publică este o opinie luminată, științifică” (Tönnies, 1887/1957, 255). Opinia publică este compusă din

* Mulți autori preferă să folosească acești termeni în germană, deoarece traducerea lor prin „comunitate” și „societate” nu redă în întregime sensurile avute în vedere de către autor; *Gemeinschaft* înseamnă comunitate, dar și comuniune, ceea ce este deținut în comun, ceea ce creează legăturile, în timp ce, pe lângă sensul de societate, *Gessellschaft* îl include și pe cel de asociere.

„maxime generale”, care capătă greutatea unui „cod moral”, a unui cod de conduită. Un astfel de cod de conduită variază în funcție de progresele înregistrate în domeniul cunoașterii și este supus periodic contestării. Chiar dacă fluid, supus contestării periodice, un astfel de cod este deosebit de strict în ceea ce privește interdicțiile, acuzațiile, pedepsele pe care le stabilește, le emite.

În zilele noastre – în *Gessellschaft* – „judecățile și opiniile sunt împachetate precum produsele de la aprozar și sunt oferite astfel spre consum. Opinia publică este preluată și oferită prin ziare, care au capacitatea de a produce, multiplica și distribui cât se poate de rapid faptele și gândurile, la fel cum bucătăria unui hotel are capacitatea de a furniza mâncare și băutură de toate felurile și în toate cantitățile”. În felul acesta, presa reprezintă instrumentul – „organul” – real al opiniei publice, armă și instrument în mâinile celor care știu sau trebuie să o folosească; presa a ajuns să joace un rol atât de semnificativ în societatea modernă deoarece prin intermediul acesteia, opinia publică ajunge la individ. Opinia publică deține putere universală în postura de critic de temut al evenimentelor și al schimbărilor sociale. Este comparabilă cu forța materială pe care o deține statul și, din unele puncte de vedere, chiar superioară acestei forțe. Spre deosebire de forța materială – armată, bani, sistemul birocratic – presa nu este limitată de granițele naționale, ci, prin tendințe și putere potențială, are acoperire internațională, comparându-se, astfel, cu forța unei alianțe – temporare sau permanente – între state” (Tönnies, 1887/1957, 256).

În lucrarea *Kritik der Offenlichen Meinung* (1922), Tönnies va reveni asupra problemelor legate de opinia publică, de comunitate și societate. Autorul analizează comunicarea ca fenomen social, fenomen ale cărui forme de manifestare diferă în contextul creat de *comunitate* și cel creat de *societate*. Într-o comunitate, opiniile, dogmele, credințele sunt transmise de către cei interesați în perpetuarea unor tradiții (considerate necesare pentru supraviețuirea grupului).

Transmiterea are loc într-un spirit de cooperare și în vederea atingerii unor idealuri comune, îmbrățișate nu numai de generația prezentă, ci de toate generațiile trecute, care au aparținut comunității. Într-o comunitate, structura de comunicare este ierarhizată, informația este transmisă celor aflați într-o poziție „inferioară” (de exemplu, tinerilor).

Comunitatea este caracterizată de experiențe împărtășite și de interese comune. Pe de altă parte, în societatea modernă, comunicarea are loc în condiții de egalitate. În consecință, informația, cunoștințele, opinia publică sunt transmise de oricine. În noile condiții sociale ale perioadei moderne, informația și știrile joacă un rol esențial pentru menținerea societății. Atât știrile, cât și editorialele propulsează presa în poziția de unde poate modela opinia publică. Prin urmare, problemele de adevăr și acuratețe capătă altă rezonanță. Din moment ce reprezintă un tip de activitate organizat după principii economice, presa trebuie să producă profit, din acest motiv, se află sub o dublă presiune: atât din partea cititorilor, cât și a celor care oferă banii pentru publicitate. Din acest motiv, opinia publică trebuie să fie vandabilă: „o anumită opinie este fabricată, la fel cum este fabricat orice alt produs. După ce este fabricată opinia, se așteaptă ca, prin punerea ei în circulație, să se obțină un avantaj – în măsura în care ajunge să fie împărtășită de mai mulți; iar acest avantaj diferă foarte puțin de profitul pe care se așteaptă să îl obțină un comerciant [prin vânzarea produselor sale] (Tönnies, 1922, în Hardt, 2001, 119).

Nu știm dacă Dewey a cunoscut opera lui Tönnies. Și deci nu putem vorbi despre o influență anume, despre o filiație ideatică directă. Ne-am referit la opera autorului german pentru a arăta că abordarea rituală a comunicării a fost sesizată din timp și, mai ales, pentru a releva încă o idee de sorginte europeană din câmpul comunicării, idee care a fost și continuă să fie puțin valorificată. Atât cât omenește este posibil să prevedem, modelul ritual al comunicării va cunoaște o puternică revenire. Chiar dacă sensul și

conținutul noțiunii de comunitate se va schimba, nevoia de comunitate nu va dispărea. Am îndrăzni să credem că valorile presupuse de existența comunității vor fi redescoperite. În nici una din ipostazele sale moderne, societatea nu poate exista fără comunicare și fără înțelegerea particulară pe care Școala de la Chicago o conferă acestui

proces: nici în cea de dobândire a unei experiențe comune (care presupune dialog), nici în cea de transmitere a zestrei culturale, nici în construirea acordului asupra unor probleme și opțiuni. Această nouă înțelegere și nouă lectură a comunicării va deveni de o tot mai mare actualitate.

Bibliografie

- Carey, J.W. (1996). *The Chicago School and the Mass Communication Research*. În Dennis, E.E. & Wartella, E. (ed.), *American Communication Research. The Remembered History* (ed). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
- Czitrom, D.J. (1982). *Media and the American Mind. From Morse to McLuhan*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Dewey, J. (1916/1966). *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: Free Press.
- Dewey, J. (1922). *Public Opinion*. The New Republic, 30.
- Dewey, J. (1927/1954). *The Public and Its Problems*. Denver: Alan Swallow.
- Fine, G.A. & Gusfield, J.R. (1995). *A Second Chicago School?: The Development of postwar American Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fort, D. (1998). *John Dewey: America's Philosopher of Democracy*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.
- Frazier, P.J., Graziano, C. (1979). *Robert Ezra Park's Theory of News, Public Opinion and Social Control*, Journalism Monographs, 64, November.
- Hardt, H. (2001). *Social theories of the press. Constituents of communication research, 1840s – 1920s*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Lasswell, H. (1948). *The Structure and Function of Communication and Society: The Communication of Ideas*. New York: Institute for Religious and Social Studies.
- Lowell, A. L. (1913). *Public Opinion and Popular Government*, American Journal of Sociology, XLVII, Iulie.
- Matthews, F.H. (1977). *Quest for an American Sociology. Robert E. Park and the Chicago School*. Montreal: McGill-Quenn's University Press.
- McQuail, D. (2000). *Mass Communication Theory*, 4th edition, London: Sage Publications.
- Meier, N.C. (1925). *Motives In Voting: A Study of Public Opinion*. American Journal of Sociology, 31.
- Park, R.E. (1915/1967). *The City: Suggestions for Human Behavior In the Urban Environment*. În Burgess, E.W. & McKenzie, R. *The City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Park, R.E. (1921/1950). *Race and Culture. The Collected Papers of Robert Ezra Park*. Vol. I. (ed. Everett Cherington Hughes, et. al). Glencoe, IL: The Free Press.
- Park, R.E. (1922). *The Immigrant Press and Its Control*. New York: Harper and Brothers Publishers.
- Park, R.E. (1923). *Natural History of the Newspaper*. American Journal of Sociology, XXIX: 3, Nov.
- Park, R.E. (1935). *Social Planning and Human Nature*. Publication of the American Sociological Society, August.
- Park, R.E. (1940a). *News and the Human Interest Story*. Chicago: Chicago University Press.
- Park, R.E. (1940b). *News as a Form of Knowledge*. American Journal of Sociology, XLV: 5, Martie.
- Park, R.E. (1940c). *Physics and Society*. Canadian Journal of Economics and Political Science, VI: 2, Mai.
- Park, R.E. (1941a). *Morale and the News*. American Journal of Sociology, XLVII, Nov.
- Park, R.E. (1941b). *News and the Power of the Press*. American Journal of Sociology. XLVI, Iunie.
- Park, R.E. (1955). *Society. Collective Behavior. News and Opinion. Sociology and Modern Society*. Glencoe, Ill.: The Free Press.

- Park, R.E. (1972). *The Crowd and the Public and Other Essays*. Chicago: The University of Chicago Press, Chicago.
- Park, R. E. & Ernest W. Burgess, E.W. (1921/1924). *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Rogers, E.M. (1994). *The Beginnings of Communication Study. A Biographical Approach*. New York: The Free Press.
- Schramm, W. (1997). *The Beginnings of Communication Study În America. A Personal Memoir* (ed. Chaffee, S.H. & Rogers, E.M.). Thousands Oaks, CA: Sage Publications.
- Thomas, W.I. & Thomas, D.S. (1928). *The Child În America. Behavior Problems and Programs*. Knopf.
- Tönnies, F. (1887/1957). *Community & Society (Gemeinschaft und Gessellschaft)*. Trad. de Loomis, C.P. East Lansing: The Michigan State University Press.
- Tönnies, F. (1923/1971). *On sociology: Pure, applied and empirical*. Chicago: Chicago University Press.
- Westbrook, R.B. (1991). *John Dewey and the American Democracy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Woody, C. D. (1926). *The Chicago Primary of 1926*. Chicago: Chicago University Press.
- Wright, C. (1960). Functional Analysis and Mass communication. *Public Opinion Quarterly*, 24.

Abstract

The Chicago School, whose name and existence are related to the earliest department of sociology În the United States, is a rich and complex scholarly phenomenon knowing various leading figures and several development stages. Essentially known and publicized as a school of sociology, the Chicago School launched the first far-reaching contributions to the study of communication În the United States.

In considering the historical significance of this school of thought, the symbiotic relation between sociology-driven approaches and communication-driven ones should be first emphasized. Both perspectives should be correlated if one is to understand social life În an accurate manner and, most important, to find the adequate solutions that can guide its development.

There is a particular reason that has prompted us to go deeper into the ideas, works and developments of the Chicago School, namely the fact that its contribution to the establishment and evolution of communication theory and research has been systematically underestimated. The leading figures of the School founded new approaches to the study of communication, launched new paradigms that would soon become famous and influential. The ritual model of communication, symbolic interactionism, the role of communication În the creation of human communities and many other outlooks that will exert considerable influence on sociology and communication alike are intrinsically linked to the Chicago School.

What is significant is the fact that today, when communication as a field of study is confronted with many vigorous attempts to write and re-write its history, the tradition of the Chicago School is rediscovered. We are confident that the present article will highlight some of the theories, models, and ideas that were articulated before social communication become an autonomous field of social inquiry and scholarship. The fact that many were launched before this moment of disciplinary clarification or anticipated many of the later prominent theories adds to their substance and significance.